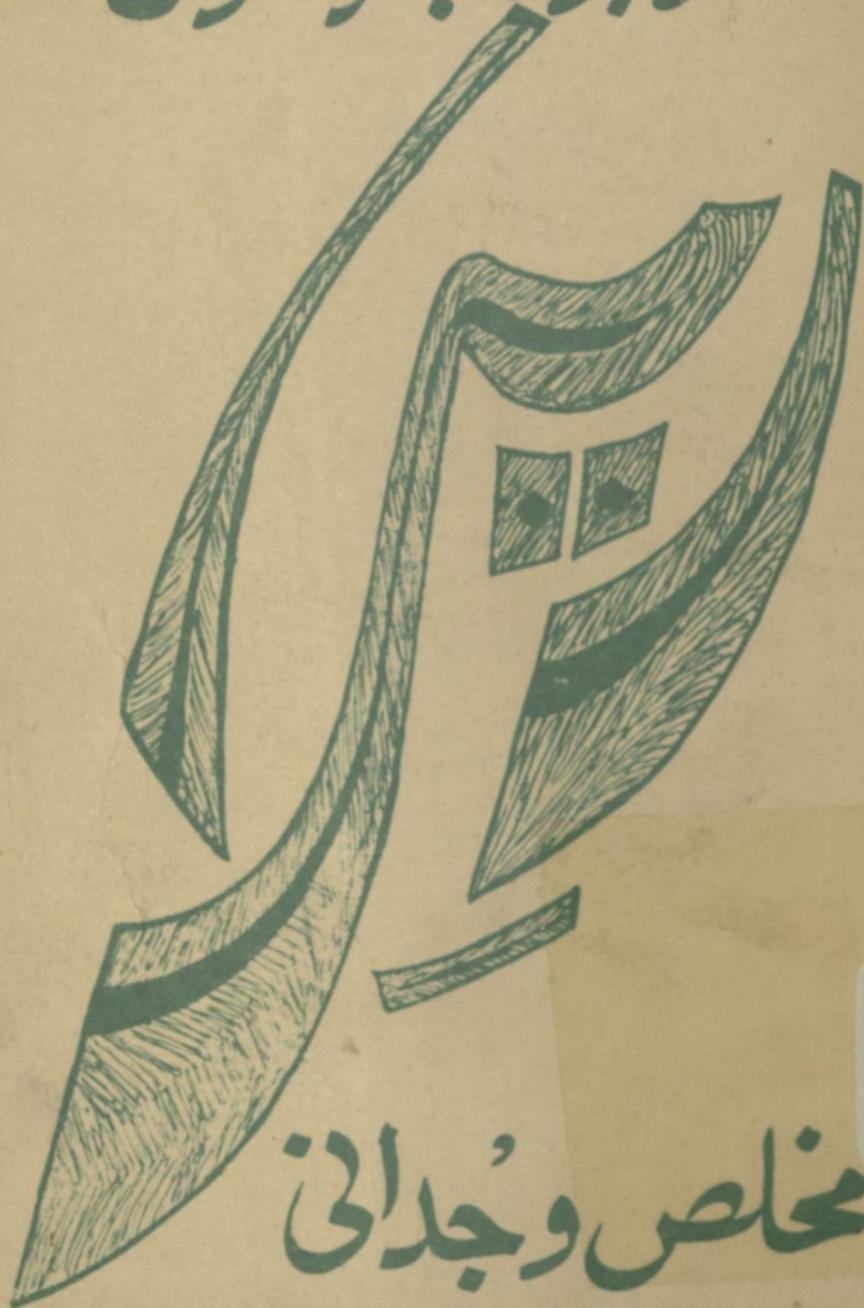
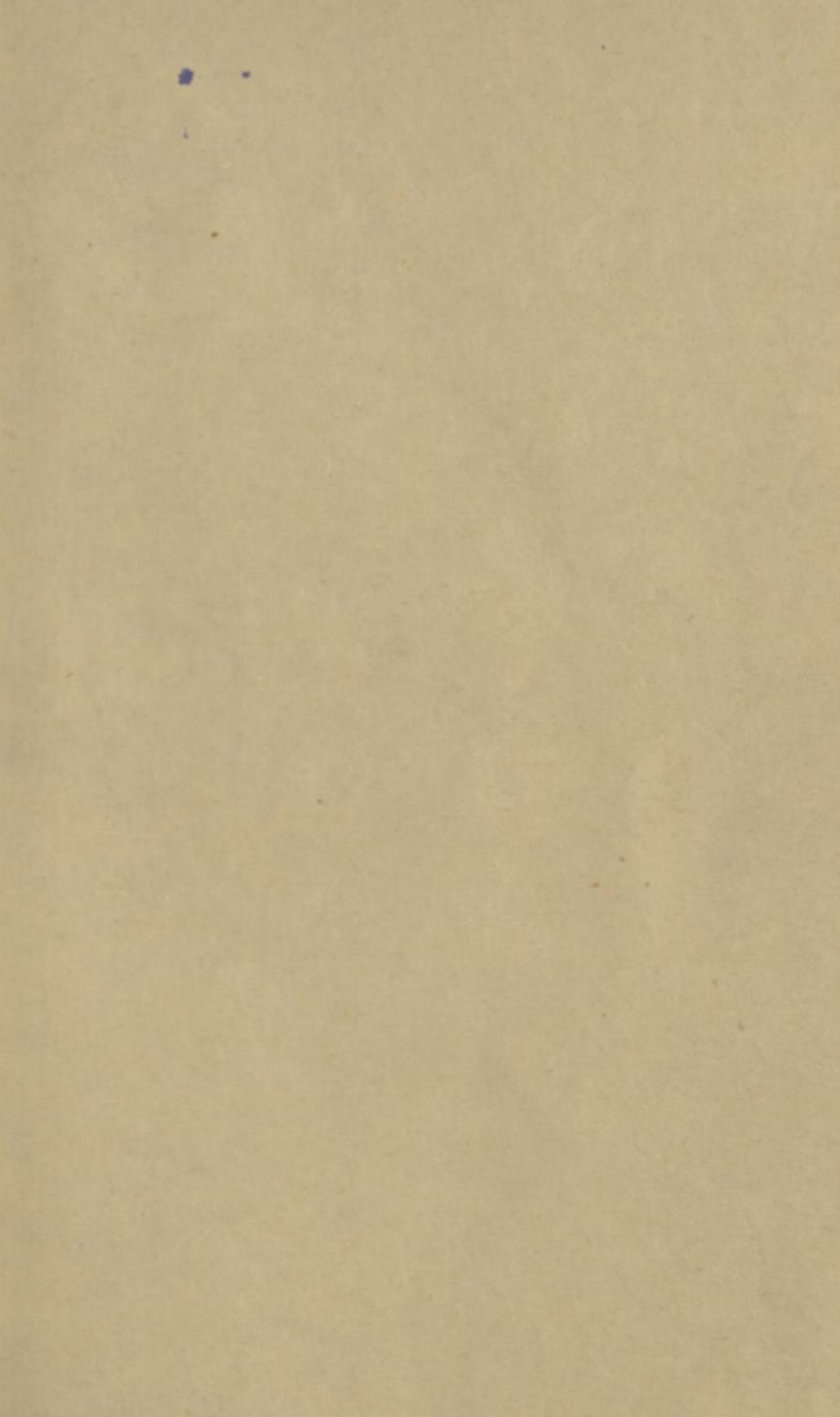

گو جری مجہو عنزل

مخلص وجدانی

گوجری مجھو عزل

رہا

مخلص و جدانی

جملہ حقوق بحق مصنف محفوظ ہیں

کتاب :	بیرا
زبان :	گوجری
شاعر :	مخلص وجدانی
لکھویو :	مولوی عبدالعزیز، راولپنڈی
چھاپو :	ایس. ٹی. پرنٹرز، راولپنڈی
چھاپن کی تاریخ :	۲۰ اکتوبر ۱۹۷۹ء
ایڈیشن :	پہلو
تعداد :	۵۰۰
مُل :	۵ روپیہ
چھاپن آلو :	گوجری ادبی بورڈ، منظر آباد
	آزاد کشمیر

انتساب

اپنی ماں کے ناں

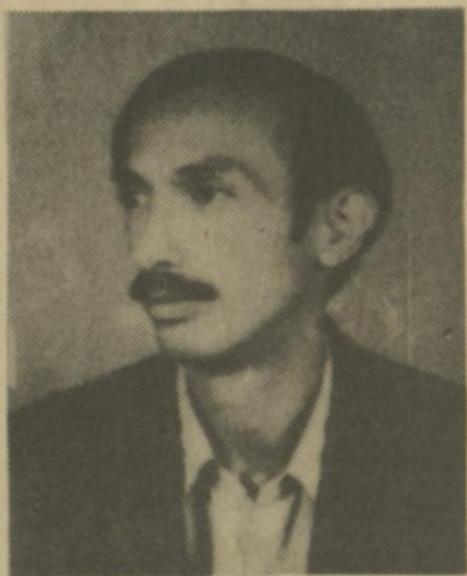
میری جنت، میری خوشیاں کو جہاں تھی، میری ماں
دکھ کی تہپ ماں میرا سر پر سیکھ کی چھا تھی، میری ماں

ہوں نیبہ جانوں تھو زبان جدا و پرا اس دیس کی
ترجماں تھی میری ماں، میری زبان تھی، میری ماں

پھل محبت کا کھلایا، اس نے دل کا باغ ماں
پیار کی بولی سکھائی ایسی ماں تھی، میری ماں

کس کی ماں ہوتی نیبہ ہمردن بجا کہو سنگیو
ہوں بھی سمجھوں اتسی گل پر، میری ماں تھی، میری ماں

کوئے آئیو ہی نیبہ مخلص مرٹ کے اُپلا دیس توں
کس ناں ہوں پچھتو کہ ات کس حال ماں تھی، میری ماں

ہو حریفان کو کاریر ہوں میرا سگھڑا میں میرا شعر
ذوق کو حق اے جن کے پلے ویسی خیر میرا شعر

و جدا ہے
مخلص

تعارف

چوہدری محمد الدین ۲۱- مارچ ۱۹۴۴ء نوں جمعات دی رات
علاقہ لچہراٹ دے پنڈ گوباڑی وچ پیدا ہویا سی۔ والد نے عبدالرحمن
تے والدہ نے محمد الدین ناں رکھیا سی۔ مشہور اوہ دوجے ناں
نال ہی ہویا۔ مخلص تخلص آپوں رکھیا۔ وجدانی داتا ج اوہدے
سرتے اوہدے ایرانی بزرگ اسفندیار بختیاری نے رکھیا سی۔
ایس طراں قلبی ناں مخلص وجدانی ہو گیا۔ ایہہ گھبر و شاعر گوجراں
دی پھامبڑہ گوت نال تعلق رکھدا اے۔
لکھن پڑھن دی ابتدا والد مرحوم نے کروائی سی۔ فیر پڑھی

سکول چھون توں پرائمری امتحان پاس کیتا۔ میٹرک ہائی سکول
 مظفر آباد توں کیتا — ایہہ پتلا دبلا جیہا بندہ پنڈ وچ مال
 ڈنگر وی چرواندا رہیا۔ تے نکئی عمر وچ زمینداری وی کردا رہیا۔
 دو تن میل دُور توں دانے وی پسوا کے لے آندا رہیا — کیونکہ
 نیڑے کوئی پن چکی نہیں سی ہندی۔

مخلص حالی چھوٹا بچہ سی کہ والد داسیہ سرتوں اٹھ گیا۔ اسی
 طراں اوہ یتیم رہ گیا۔ بھرا رہنائی ضرور کر دے رہے پر اوہ والد
 خلائون پورا نہیں سی کر سکدے۔ مخلص دے والد حضرت مولانا
 علی محمد جید عالم تے متقی زمیندار سن۔ انہاں دی وفات
 دا مادہ تاریخ مخلص نے باب دانش حضرت ملا علی کڈھیا
 اے۔ پورا قطعہ ایہہ وے :

عظمت ارباب دانش حضرت ملا علی جلوہ مہتاب دانش حضرت ملا علی
 چون تفکر کرد مخلص مادہ تاریخ را گفت با توف باب دانش حضرت ملا علی
 بھرا چاہندے سن پیٹی ایہہ بچہ بہور تعلیم حاصل کر کے اگے

و دھے۔ پر قدرت نوں شاید ایہہ منظور نہیں سی۔ اونچ اس
 نے ایف۔ اے دا امتحان دتا سی۔ ماں اوہدا پالاناں کردی رہی
 تے بھراوی سہارا دیندے رہے پر مخلص نسو کوڑ بن گیا تے کراچی
 جا پجیا۔ اے وڈے شہر وچ ایہہ نکا جیہا بندہ سما نہ سکیا۔ ایٹھے
 ویکا بل تے ورجینیا تباکو کمپنی وچ صرف ایک ایک دن مزدوری
 کر کے چھڈتی۔ فریٹ پالن لئی کجھ مہینے منشی گیری وی کیتی سی۔
 اوہ ایک سال کراچی وچ رہیا۔ دیوان غالب، کلیات اکبر، کلیات
 نظیر، کلیات میر تے مجاز لکھنوی دا کلام چوہیہ گھنٹے اوہدے
 سر بانے بیٹھاں رہندا سی۔ اوہ اکثر گاؤندا رہندا:

اے غم دل کیا کروں اے وحشت دل کیا کروں

مڑ کے آیاتاں بھراواں نے صلاح دتی پٹی تعلیم جاری رکھی
 جائے لیکن مخلص پورے اخلاص نال راولپنڈی دی ایک فیکٹری
 وچ جاوڑیا۔ تن مہینے کم کر کے چھڈ دتا۔ کجھ مہینے ”ایرانین بیگز“
 وچ پیسٹریاں ویچدا رہیا۔ فیر سکول وچ ٹیچر ہو گیا۔ مگر اوہدے

پیراں وچ زنجیر نہیں سی حلقہ سی ایس مگر کے کوئی تھاں تے
کوئی نوکری اوہنوں لکھا نہ سکی۔

فیر ایک دن پتہ لگاپی مخلص واہ آرڈی نینس فیکٹری وچ
کلرک ہو گیا اے۔ ایتھے اوہنے ٹک کے کم کرن دا ریکارڈ توڑ دتا تے
کوئی دس کو ورہاں کلرکی کردا رہیا۔ ایہہ عرصہ ۱۹۶۷ توں ۱۹۷۷
تک پھیلیا ہو یا اے۔

ایس مدت وچ اوہ رج کے شاعری کردا رہیا۔ خوش قسمتی
ایہہ پی واہ وچ جدید کہن واے پھ ست اردو شاعراں دا
حلقہ سی مخلص نے چھیتی ہی اپنا مقام پیدا کر لیا۔ اوہ جدید وچ
دو جیاں دے نال نال ٹرن لگا۔

فیر خدادی کرنی ایہہ ہوئی پی ۱۹۷۰ وچ اوہدی ملاقات
اردو دے ممتاز شاعر حضرت ابراہیم حسنی گنوری نال ہو گئی۔ ابراہیم
مولانا حسن مارہڑی دے شاگرد تے ہندوستان دے بہت
وڈے شاعر سن۔ انہاں دیاں شاگرداں دی تعداد سینکڑیاں

تیک پجری لے جہڑے ہندوستان تے پاکستان وچ وسدے
 نیں۔ ابر صاحب نے مخلص نوں شاگرد بنا لیا۔ شاگرد ہی نیں بلکہ
 چہیتا تے پیارا شاگرد۔ ایس طراں مخلص دو آں واسطیاں نال داغ
 دہلوی دا شاگرد بن کے کہن لگا پئی :

ہمیں بھی فخر ہے شاگردی داغ سخن داں کا

خط و کتابت تے اصلاح سخن دا ایہہ سلسلہ ۱۹۷۳ء تیک چلدا

رہیا جدوں کسے بد بخت نے حضرت ابر نوں شہید کر دتا۔

ایس شاگردی اتے فخر کر دے ہویاں مخلص نے کہا اے

حضرت ابر کو فیض اے مخلص

شعر کی اوکھی گھائی کتوں

مخلص فیرواہ نوں چھڈ کے مظفر آباد آ گیا تے اجو کا اوہ آزاد

کشمیر ریڈیو مظفر آباد توں گوجری پروگرام تیار تے نشر کر د اے۔

پر خود اوہ دے کہن موجب ملوم نیں پئی اوہ ہور کتھے کتھے جائے گا

تے کیہ کیہ کم کرے گا۔

مخلص دے خاندان وچ شعر سنن سنان دی روایت موجود
 رہی اے۔ ایہہ وی سیندا لے پئی اوہدا چچا امام دین پنجابی وچ
 شعر جوڑ لیندا ہندا سی۔ مخلص دے والد وی شعر شناس سن۔ عربی،
 فارسی تے پنجابی دے ہزاراں شعرا ہناں نوں یاد سن۔ مخلص نے جڈن
 اکھاں کھولیاں اوہدوں گھر وچ شعر و ادب دے خوب چرچے سن۔
 ایس طاں مخلص دی طبیعت دا بچان بچین توں ہی شعر و شاعری
 ول ہو گیا۔ مخلص اپنے تئیں جاندر تے موروثی شاعر سمجھا اے:

شاعری ماں ریس میری کون مخلص کر سکے

شاعری میراث میری، شعر میری جدمان بنے

مخلص بنیادی طور اتے اردو دا شاعر اے اور اوہ وی اردو
 غزل دا۔ اوہدا اردو کلام بھانویں گھٹ اے پر جاناں کوہے انتخاب
 اے۔ گوجری شاعری اوہنے ۱۹۶۹ء توں بعد شروع کیتی۔ گوجری
 وچ اوہنے حمد، نعت، گیت تے ترانے وی لکھے نیں۔ پر اوہدا
 اصل جوہر صرف غزل وچ کھلدا اے۔ اوہدیاں نظماں دی تکنیک

وی غزل ہی دی ہندی لے۔ اوہنے سخن دے اصناف وچ ہنیت
 دا کوئی تجربہ نہیں کیتا۔ پر گوجری غزل نوں زمین اتوں اٹھا کے آسمان
 اتے پہنچا دتا لے۔ ایجھے ایہہ سوال اٹھا لے پئی مخلص نے غزل
 نوں اتنی اہمیت کیوں دتی۔ اہا جواب بہوں سوکھا لے۔
 مخلص نے سفید پوش گھرانے وچ اکھاں کھولیاں۔ فیروالد
 فوت ہو گیا۔ تعلیم ادھوری رہ گئی۔ آپوں وی پنڈتوں باہر ہی رہیا۔
 ملازمت وی ایہو جہی نہ لہی جتھے اوہ دل لگا کے کم کر سکدا۔
 اوہنوں معاشرتی تے معاشی تحفظ وی کدی نصیب نہیں ہویا۔
 سرت سنبھالن توں لے کے اچھے تیک اوہدے خاندان دے درجن
 رشتہ دار اگلے جہان ول ٹر گئے۔ فیروالدیاں دو سکیاں بھیناں فوت
 ہویاں۔ فیروالد ۱۹۷۲ء وچ ماں دا سایہ وی سرتوں اٹھ گیا۔ ایس طرا
 اوہ اپنے تائیں بے سہارا محسوس کرن لگا۔ اکلا پے دے ایس احسا
 نے اوہنوں اتنا حساس بنا دتا کہ کسے چیز وچ اوہنوں سکون
 نہیں سی ملدا۔

مخلص گھٹ گلاں کرن والا تے کدی کدی پُرا سر ارجیا
 بندہ لگدا اے جتھے کسے گل دی تفصیل دستن دی لوڑ بندی
 اے او تھے اوہ صرف اشارہ کر کے چُپ ہو جاندا اے۔ اوہ
 تھوڑا بہت تن آسان آدمی وی ہے۔ ایہہ ساریاں گلاں غزل
 گوئی لئی ضروری ہندیاں نیں۔ غم دا احساس، اکلاپا، دنیا دہی
 ناپائداری، اُن ڈٹھا خوف، محنت توں جی چرانا، دن رات ایک
 گوٹہ بے خودی ورگے روگ شاعرنوں وڈا تے کامیاب غزل گو
 بناندے نیں۔

مخلص اُردو دیاں تنناں شاعراں دا معتقد اے۔ میر، نظیر
 تے غالب، انہاں وچوں وی میر اوہا گرو اے۔ مخلص مزاج،
 رویے تے حالات دی مماثلت دے لحاظ نال میر دے پچھے پچھے
 ٹردا نظری آوندا اے۔ اہدی غزل وچ میر دا سوز، ایمائیت،
 درد تے نشتریت ملدی اے۔ مخلص دی غزل دا ہر شعر سگوں
 ہر مصرعہ نشتر بن کے سننے والے دے کلیجے وچ اتر جاندا اے۔

زورِ بیان، فصاحت و بلاغت تے صحتِ زبان دی روایت
 اوہنوں داغ دہلوی توں ملی اے۔ ایس طراں میر دا سوز تے
 داغ دی زبان سونے اتے سہاگہ ہو جاندی اے۔

مخلص دی غزل وچ غم تے عشق دا بیان بہتا اے۔ عشق
 توں مراد اوہ معشوق تے مقصد نال لگن لیندا اے۔ غم توں اہدی
 مراد دنیا دا غم تے حالات دی ناسازگاری اے۔ ایہو ہی گل اے
 پئی اوہ عشق نوں چنگا سمجھدا اے تے غم نوں نندا نظری آوند اے۔

بکاؤ مال اگر ہو تو تے کہ مخلص کے سہجہ آتو
 خدایا! شکر تیرو عشق بکتو نیہ ہزاراں ماں

عشق ماں مخلص پترتہ ہو یو
 اس ناں ہن از ماں کے

دل توں اٹھے غم کو شعلو
روح تک آئے اکو سیک

* * *

ہاڑ غم کو لے گیو زرخیر مٹی ذہن کی
لہہ گیو پانی تے ارماناں کا پتھر دے گیو
جہڑے لوکی دنیا وچ محنت تے کوشش توں کم نہہ لیندے
یاں ایک دو وار ناکام ہو کے ہمیشہ لٹی مایوس ہو جاندے نیں
اوہ اکثر تقدیر نوں تندے رہندے نیں تے سخت نوں بُرا بھلا
کہندے رہندے نیں۔ مخلص نے وی قسمت نوں مندیا لے۔
اوہ کہندا لے۔

کیسا کیسا ٹھگ مرادل ناں تقدے گیو
پھل خوشی کا کھس لیا غماں کیں کھڑے گیو

* * *

توڑوں قسمت لے کے آئیوکتے ناں کے دیشوں دوس
اپنی باڑی سکی رہی چار چھیری بگیں نہر

* * *

جنگا چلو تال اے قسمت
اگے بندو پیچھے بھاڑ

* * *

مخلص بھانویں رون روان والا شاعر اے۔ پراوہ تھوڑی چر
رو کے ہس پیندا اے۔ اوہ گلاں کردیاں کردیاں محول کرنا شروع
کر دیندا اے۔ اوہدے شعراں وچ جھڑی ظرافت ملدی اے
اوہدی مثال تہانوں پنجابی شاعری وچ کی اردو وچ وی گھٹ
لبھے گی۔ ایہہ چیز ایس بات دا پتر دیندی اے کہ مخلص ذہین وی
ہے تے زندہ دل وی۔ اوہ غم کولوں مارتے کھا لیندا اے پر پھیتی
ہی کپڑے بھاڑ کے فیر اٹھ کھلوندا اے۔ فیر اوہ نیچے ڈگے ہوئے
غم نال محول کرنا شروع کر دیندا اے۔ ظرافت دیاں ایہہ مثالیں دیکھو۔

اپنا بویا پروں مٹاں موڑ کے ظالم کہن لگو
 بھلیا بندہ ناں رہ دستو فرض میر اخلاقی ہے

* * *

اٹھ کے ملوں تھوتاں کہیں تھا اپنا کم ناں کرے سلا
 اٹھن کی نیہ سائی رہی سارا کہیں مغزور اے یو

* * *

تیری پوجا کرنی پینی چنگو دردی آیتوتوں
 اٹھی ڈاھی تھمنی پٹی لوڑ تھی مٹاں ڈاھی کی

* * *

میریں پیریں بیڑیں گھل کے کہن لگو اوہ اپنے آپ
 ترافن کی تے کہہ نیہ سکتو نسن جو گور مہیو نیہ

* * *

پھٹ جے گھلیا ایں تاں ان پر لون بھی اپنیں متھیں لا
 جت یہ درجہ کھیا میں اُت ہو اتنی قربانی وہ

ہر بندہ نے اجر گھٹیو کس کس کو ہوں لیوں ناں
پتھر لے کے دے دے آیا دس جو گورہیو نیہ

* * *

مخلص دیہات وچ جمیا پلایا اے۔ اوہدی غزل وچ پینڈو
لوکاں دی رقتل بہتل دیاں جڑاں اتی کو مضبوط نہیں کے اکثر شعر
بندہ اوہدوں تیک سمجھ سکدا ای نہیں جد تیک کوئی تشریح نہ کرے
یا آپوں دیہات دا رہن والا نہ ہووے۔ ایس فن کاری وچ خوبی
ایہہ پئی اردو تے کجھ پنجابی شاعراں دے برعکس مخلص نے الفاظ تبلیغاً
مجاورات دو جیاں ملکاں توں درآمد نہیں کیتے۔ خالص تے سچی
مقامی شاعری کیتی اے۔ جسٹراں ہندی دے کوی کر دے سن خرابی
ایہہ اے پئی اوہنے اپنے آپ تائیں دیہات تیک محدود کر لیا
اے۔ دوہے لوکاں توں علاوہ اوہ گوجروی مخلص دی ایہو جہٹی
غزل نوں نہیں سمجھ سکدے جہڑے شہراں وچ پیدا ہوئے نیں۔
ساڈے پنڈاں وچ مکان کچے ہندے نیں۔ بارش زیادہ

ہوئی تاں ایہہ اکثر ایک طرف نوں ٹیڑھے ہو جاندے نیں۔
 ایس نوں پہونا کہندے نیں۔ کتے دا مکان پہوں جائے تاں
 اوہ بندہ مال ڈنگر کڈھ کے دوجے دے گوانڈے جاندا اے تاکہ
 مکان اگر ڈھے جائے تاں بندیاں تے ڈنگراں دا نقصان نہ ہووے۔
 مخلص نے اتھرو آں نوں بارش، دل نوں مکان تے ارماناں
 سدھراں نوں مال ڈنگر قرار دتا اے۔ ایس تشریح دے باہجھ ایس
 شعر دی سمجھ آہی نیں سی سگدی۔

برتی بارش ماں لے جاؤں کس کے گوانڈا رماناں
 دل کو کوٹھو پہوں گیو مخلص بسن جو کو رہیو نیہ

* * *

دیہاتی لوک توہمات دے قائل ہندے نیں۔ انہاں دیاں
 دوستیاں دشمنیاں وی ہندیاں نیں۔ کوئی بال سکنا شروع
 ہو جائے تاں کہندے نیں پئی کتے نے دشمنی نال جڑی پٹ
 دتی اے جہدے کر کے بال ہولی ہولی سک کے تیلے ورگا ہو گیا۔

اہتوں پچھانویں دی جڑی کرنا کہندے نیں . مُخلص دا کہنا ایہہ اے
 پئی جوانی ظالم تے دشمن سی . اوہ جاندے جاندے پچھانویں دی
 جڑی کر گئی اے . جہدے نال میں ہن سک سک کے لکھ ہو گیاں

’واں‘

رگتاں پتوں لو ہو سیکو اکھاں پتوں گئی لو
 جاتے دخت جوانی ظالم کر گئی جڑی پچھانواں کی

* * *

ایک ہور مثال دیکھو :

ساڈے دیہات وچ ماگھ پھلگن دے مہینے وچ گورے جہنے رنگ
 دیاں چڑیاں بہت ہندیاں نیں جہناں نوں شوہڑی آکھیا جاندا اے .
 چھوٹے چھوٹے بچے کانے دیاں ٹڑیاں دی نکھی جہٹی پردے والی چک
 نوں ساٹبان دی طراں تان کے تھلے دانے پا دیندے نیں چک
 تہدے ایہو جہنے طریقے نال نیں کہ ایہہ چڑیاں دانے کھان لئی
 اہدے اندر آون تان چک فوراً گر کے انہاں نوں اپنے سیٹھ

دبا لوے۔ ایس چک دانناں کھربہ اے۔ ہن چڑیاں دا ایہہ شکار
 منحصر ہندا اے جاوچ اتے تے نامے شاید قسمت اُتے وی جس
 طراں ہر جال وچ مچھیاں نیں آسکدیاں ایسے طراں ہر کھربے وچ
 چڑی وی نیں شکار ہو سکدی۔ مخلص دا مطلب ایہہ اے پئی شعر
 کہن دی گوشش تاں ہر شاعر کردا اے پر ایس وچ کامیاب کوئی
 کوئی ہندا اے۔

شعریں شوہڑیں قسمت جیکی

کھربہ تے سب پھلتا رہیا

پہاڑی زمیناں وچ جتھے دھان لگائی جاندی اے۔ پانی
 نالیاں دے ذریعے تے تقسیم نال پہنچدا اے۔ ایک ڈوگی توں دوجی
 ڈوگی وچ پانی جاندا اے۔ پر پیالی دی اوہ تھان اگر اچھی کر دتی جائے
 جتھوں پانی دوسریاں دی زمین وچ پہنچدا اے تاں ایس بندے
 دی پیالی سک نیں سکدی۔ پانی اوہدے وچ کھڑا رہندا اے۔ پانی
 اگے گزرن والی تھان نوں رکھنا کہندے نیں۔ سوہے لگنا دھان

والی زمین (ہو تر) دا سُکنا اے۔ مُخلص نے ایہہ گل سمجھائی اے پئی
 انہاں لوکاں دی دھان دی فصل وی اُساں سکدی دیکھی اے
 جہاں دے رکھنے اچھے سن تے پانی بہتا کھڑا رہدا سی۔ مطلب
 ایہہ پئی اُساں امیر، غریب ہندے تے اڈن والے پکھیر و ڈگدے
 دیکھے نیں۔

وے بھی سوہے لگتا ڈمٹھا۔ جن کا اُچا رکھنا تھا

میں سمجھناں واں پئی مُخلص دے اکثر شعر دیہاتی زندگی دے
 عکاس، لوکاں دیاں سدھراں دے ترجمان تے انہاندی ثقافت
 دا دائرۃ المعارف نیں۔

مُخلص نے نکتہ آفرینی تے باریک خیالی دے عمدہ نمونے پیش
 کیتے نیں۔ ایہہ خیال تہانوں شاید ساری فارسی اردو شاعری وچ
 نیں ملے گا کہ یوسف نوں بھرانواں نے بھانویں کھوہ سٹ دتا پر
 ایہہ احسان ضرور کیتا پئی اوہنوں بھگیاڑاں توں بچا لیا سی۔ اج
 دے بھرا ایہہ وی نیں کر سکدے پئی بھرانوں کھوہ وچ سٹ

کے گھٹو گھٹ بھگیاڑاں کولوں ای بچا لون .

یوسف کھوہ ماں شیوپر بھگیاڑاں بانیہ دتو کھان

اتنی جے ہمدردی ہوتی مخلص ارج بھراواں کئی!

جیکدی بندہ اخلاق شرافت نال ملے تاں مغرور تے دنیا دار

بندے ہور مغرور ہو جاندے تیں . مخلص دا سوہنا تے من موہنا

اندازِ بیان ویکھو :

مناں مندرو ہیر کے مخلص

اچھو ہور اشمان ہوو

اخیر وچ ایہہ کہواں گاپی مخلص نوں شاعری دے فن مہج

وڈی ہارت تے زبان اتے وڈا قابو اے . اوہدی زبان سلیس ،

آسان تے مٹھی اے . اکثر شعر سہل ممتنع دی مثال نیں . اوہ محاورہ

تے روز مرہ دا بہوں خیال رکھدا اے . کئی مصرعے ضرب المثل بن

سکدے نیں . جیویں ایہہ مصرعے :

اگے بندو پچھے چھاڑ

ہے جنگی جھلے اوگ

گل تے مکے گل کے نال

سکی نال سڑے ستی بھی

اخیر روح مُخلص دے کچھ ایک شعر پیش کرنا دال جہڑے

اودھے فن فکر تے شخصیت دی نمائندگی کر دے نیں۔

کس کی ماں ہوتی نیہ ہمدردن بجا کہو سنگیو

ہوں بھی سمجھوں اتی گل پر میری ماں تھی میری ماں

* * *

ہوں حرفاں کو کارگیراؤں میری کھیندیں میری اشعر

ذوق کو حق اے جنکے پلے وہی حسدیں میری اشعر

* * *

ہور کتے شے کی مُخلص تھوڑیہ بازار ماں

ایک انساناں کو غم ای شہز چوں سم گیو

* * *

اپنی قسمت ماں تھوڑو لئو رلیو جگ کا پیراں ماں
 کون سربانے رکھتو مخلص رستی تھوڑو ہوں داون کی

* * *

صبح ہونی تے مک جائے کو
 یو میلو اے رات کی رات

* * *

جد توڑی تھی جان زوئی لگن دتی نیہ ارگہ
 غماں کاہن اجر پھڑیا سامے کون سمہاے کون

* * *

پتھی گل ہوں کہن لگوتے ایو چوآں طرفوں وار
 مخلص بھی اے دار کے لائق، ویلا کو منضو اے یو

* * *

نہ درویشی راس آئی نہ انکل سکھی شاہی کی
 اکھاں کا کشول ایں خالی در در میں اگر ہی کی

اپنا سبناں کی تھی کل بھی ہم نہتاں پر نظر
خالی ہتھ اج بھی نیہ آتا اپنی چھتاں پر نظر

* * *

دنیا کا ہوں بھلیاں کو لوں س کے جاؤں کھڑی جا
کچ کی سو روپا اے میری تھہر مارے ساڑ شہر

* * *

دل کا پھٹ کد کھلتا مخلص کھلتا بھی تے چم جاتا
کچھ میں آپے ہمت کی، کچھ سبناں نے بھی لائیوں

* * *

کے دستوں ہوں دل کو حال
ہر ویلے یو چھالو چھو کے

* * *

لو توں اہل بھی کسے نے دیکھیو اے دینہ کد
اپنا ویلا پر ہووے ہر کم نکمتا نہ کر

ایک ارزو دفنا کے مڑیو
دل کی خواہش اُنکے ہوڑ!

* * *

غم کا چہکھڑچلتا رہیا
اُس کا دیا بلتا رہیا
شیریں بھانویں ہتھ نہ آئی
پہاڑاں کا دل سلتا رہیا

* * *

خلوص کا پھل

کن بلبل پی "ریرا" کی اکھ ہکاڑی تیکوٹ
 گوجریاں گلان کا دل کی گتھی پاڑی تیکوٹ
 روپ سندر گجری کو سو ہنوڑت سنسار کی بدلی
 سدا بہار پیار کی بستی پنڈ گواڑی تیکوٹ
 ہن کچھ قسمت جاگی ہماری ماں پی ہتھ گھاوے
 ہن گجریا ہستا بست محل تے ماڑی تیکوٹ
 اچھل فصل ہونی ہن سچھل رونق ڈوگی ڈوگی
 سر ہون مخلص کی محنت توی ہاڑی تیکوٹ

(رانا غلام سرور صاحب آسٹریا)

شعراں کو تحفو

سانجھا دکھ امیر تیرا سانجھا مخلص ریرا این
 سانجھا دل ماں درد جگانویں ریرا پرتا تیرا این
 مٹھی مٹھی پیڑ سلونی حرف و حرف لکونی تیں
 دل تیرا کا پچھیا پچھیا شعر غزل کا چیرا این
 بچیا تلیا سونہا ستھرا شعر خیال اچیرا کا
 غزل غزل کا ہار پرویا دکھیا دل کا لیرا این
 سو کا رت خزاں کا تھا ہن کیسیر پھلیا ماں بولی کا
 پت جھڑ سے ہونی پھل کھیلی رنگ ہن آپ سریرا این
 گجری ماں کا مین بدل کے میر و مخلص غزل بناوے
 ”ریرا“ ہمارا سانجھا لہو کا نیچھ نرول تیرا این
 صابر، مخلص ہو ندیم ایں نالواں یہ بڈیا راں آلا
 وادی نلیم کا یہ شاعر سچا موٹی ہیرا این
 صدیاں توڑی ماں کرے کی آپ گوباری آپ پروڑی
 فضل کیاں نظراں ماں سچو پھل کھیلی تے ریرا این
 (رانا فضل حسین فضل تمغہ پاکستان)

سوچ نا پختہ این تیریں کون کہہ توں مدماں ہے
کے ہووے عمر کا پینڈا کے اپنی اداں ہے

کائے ڈالی نیہ پستی کت بناوے آ لنو!
دل کو پگھنوں غنم کا اشکاری کی ہر جازدماں ہے

دوستو کس کس کے نال ہون یار کی دیون مثال
حسن ماں نرگس کو پھل، بوٹو سرو کو قدماں ہے

جتنا چاہو سنگیٹو لے جاؤ میوہ شعر کا
شاعری کو باغ سارو میری اپنی حد ماں ہے

شاعری ماں ریس میری کون مخلص کر سکے
شاعری میراث میری، شعر میری جد ماں ہے

ہوں حرفان کو کارِ بگر ہوں میرین کھینڈا میں میرا شعر
ذوق کو حق اے جن کے پلے وہی خرید میں میرا شعر

دل کو سمندر جا اے انکی اسے ماں یہ سگھیا رہیں
مجھی نالوں کا غد کی کشتی ماں ترفیں میرا شعر

کسے موسم ماں نیہ جاتی رونق میرا باغان کی
بہند آوے تے پھلین بوٹا، غم ماں کھلین میرا شعر

دوئے بل این واقف شاید اپنی اپنی قسمت توں
برلین این باسین روین پھل تے ٹھہر ٹھہرتیں میرا شعر

میرا ذہن کی خوشبو آن پر مخلص، چہلیا ہویا وا
بازاں نالوں شہان کاشم اڈا اڈا میں میرا شعر

اپنی صورت دیکھ کے شیشہ کے اندر کم گیو
پھل جیہو نازک بدن متھو غم کی تہپ ماں چم گیو

دل خزانویاد کو متھو، اس کا لٹن کو متھو غم
کوئے غم مین نیہ رہیو دل لٹ گیو ہر غم گیو

کے سناؤن سنگیو! برتی اے میرے نال کے!
آئی بے مہری کی رت رگ رگ ماں لو ہو جم گیو

رُن کی سانی جے لگتی اٹھ کے گھر جا تو نہ ہوں؟
غم کو پیہار و پیہار چائیو میرو آج آج ام گیو

تیرا غم کو تحفو کتے پھل گیو ہوں یاد نیہ
خبرے کتے رکھ رہیو ہوں خبرے کتے کم گیو

ہو رکتے شے کی مخلص تھوڑ نیہ بازار ماں
ایک انساناں کو غم این شہر بچوں سس گیو

کوئے مجھے کس طرحیا بزہرت یہ تیرا بندن کی
کوئے بنگلان کوئے وارث کسے ناں جانہہ سین کی

میرا ارماناں کا اجر چھڑ گیا دل کا جنگل مان
تہند غباری، سینہ کو خطرو اپروں بارش ساؤن کی

سارا گران ناں ست کیوتان بات نہ چھٹی کسے نے
یاد آئیو ہوں ساراں ناں جدواری آئی ٹمن کی

دیکھوتے نیہ بیڑیں پیریں سوچوتے ہر بند و قید
اپنیاں سوچاں کا دارا مان نو بنے لکڑی کھمن کی

اپنی قسمت مان تھو رلنو، رلیو جگ کا پیراں مان
کون سرہانے رکھتو مخلص رسی تھو ہوں داؤن کی

ہنور ایک الجھن پے گئی مخلص اس ناں ہن سبھاوے کون
میرا پر احسان نیہ اس کو، یو احسان مکاوے کون

اس نے سوال جیاتی پچھیو جس کو کوٹے کلیو نیہ
مناں آپ سمجھ نیہ آتی جاتک ناں سمجھاوے کون

کس کو بندی وان اے شتھا ہن تے سو جاچھٹ گھڑی
کس ناں دیکھے اٹھا اٹھا بہڑے انہیں راہیں آوے کون

ایکن گل پرایا چنگا روتان دیکھ کے ہستا نیہ،
اپناں جے یو کر سکیں احسان کسے کو چاوے کون

چہال نیہ چہلن ہوتی اسی کہ کہ لشکے ایک ایک انگ
پہینگ پوٹے تے سوچوں مخلص اس پوشاک ناں آوے کون

اکھاں کی بھی تس نہ لٹھی دل کی ریح بھی باقی ہے
 رُج کے درشن بھی نہ دتو ساقی کیسو ساقی ہے

کیمری کو اے پھل اوہ شخصاً ہتھ آنو اے قسمت کو
 خواباں ماں بھی جے نظر آوے سمجھو بس اتفاق ہے

اپنا بُوہا اُپروں مٹناں موڑ کے ظالم کہن لگو
 بھلیا بندہ ناں رہ دسنو فرض میرا اخلاقی ہے

فرکاٹے بہی لے آوے کو فرکاٹے باقی کڈھے کو
 پچھلی وار بھی یہ اسی کہہ تھو، اس واری بیدیاقی ہے

تیرا شعر ان کی بھی خاصی دھوم اے مخلص وجدانی
 جس ناں کہیں اس دور کو شاعر اوہ صابر آفاقی ہے

(۷)

چن پڑھیو اے رات کی رات
رُوپ تیرو اے رات کی رات

رات کی رانی ناں کے پتو
یہ خوشبو اے رات کی رات

دِن کو بھی سمیان وے شخصو!
چن کی نو اے رات کی رات

توں بھی سبنا پہل جائے کو
غم سحر و اے رات کی رات

صبح ہونی تے مک جائے کو
یو میلو اے رات کی رات

بچی نو ٹرنو اے مُخلص
ات ڈیرو اے رات کی رات

(۸)
نہ درویشی راس آئی نہ اکل سکھی شاہی کی
اکھاں کا کشکول این خالی در در میں اگرہی کی

جہڑاناں تریا کل کرے اوہی پلے اُسے کے!
کہڑو میری گل کرنے ہے خلقت چڑھتی باہی کی

دل اے ڈھڈو کہہ لگو نوں پر کرے اک اُلٹی گل
دوجی نیہ کی اس نے کدے جس توں ڈکیو واہی کی

جس کو جتنو پادر ہوئے اتنی اُچی اس کی سوچ
بتکا جاتک کی اے خواہش نیکی جہی چاہی کی

تیری پوجا کرنی پئی چنگو در دی آئیو توں
اُلٹی ڈاہی تھمنی پئی لوڑ تھی مٹاں ڈاہی کی

آتھرو آں کو سک میں لائیو مخلص دل کی باڑی ناں
کیوں نہ غم کو فضل ہو تو بترماں میں راہی کی

ایسو ہونو لوڑے مخلص دوجا کا غم کو احساس
اکھ رو رو کے چہلین ہو میں دل کو سن کے پٹ پاس

کس کی اے یہ دنیا سکی اس نے کیو راضی کون!
جہڑو آئیو رو تو گیو پوری ہوئی کس کی آس

تہرتی تے اشمان کو فرق اے اس کے تال پہیالی کے
کون برو بر ہوئے اس کے ہون سد بن اوہ سپر حیاں

کسے کا نقصان تون پہلاں شخصیا! اپنا گھران دیکھ
ہنڈی جس ویلے بھی ڈھلے ابل ساڑے اپناں پاس

کالی رات اے اکھاں اگے باہنہ بساری دستی نیہ
دل کی تہرتی پچوں اٹھے ایسی غماں کی ابرھاس

رنگ بزرگ پھلاں نال ای زینت ہوئے بانگان کی
مخلص اپنا گھر کی رونق مہر انگیز، سہیل عباس

پتھر کے فرہاد نے گھڑیا کاریگر مشہور اے یو
ہوں حرفاں کا بنگلا چاروں دُنیا کئے مزدور اے یو

پہکھا ناں کوئے دے نیہ سکتو دیکھ نیہ سکتو جیاناں
کسے طرحا جین نیہ دیتا لوکاں کو دستور اے یو

اٹھ کے بلوں تھوتے کہیں تھا اپنا کم ناں کرے سلام
اٹھن کی نیہ سائی رہی سارا کہیں مغرور اے یو

غیراں پر افسوس نیہ کوئے دکھنو آوے اپناں پر
اُس ویلے یہ سٹ کے نسیا سمجھو جد مجبور اے یو

اس کو مل تے پوٹے کو جد سر ہو کو اکھاں کو
حسن کی بجلی چمکے اس پر کاہنہ کو دل کوہ طور اے یو

پتھی گل ہوں کہن لگوتے آئیو جوان طرفوں واز
مخلص بھی اے دار کے لائق ویلا کو منصور اے یو

میری ریس پر سی چہلیا اپنوتن من ساڑ رہیو
 اُس پاسے تے تہپ نیہ جانی جنگا میرو چھاڑ رہیو

عشق کی پہا جی سَم نیہ گئی سیانو کوٹے جا تو جے
 دل تھویانو جاتک کتے زہ بان حق ای چھاڑ رہیو

یاد سخن کی سون نیہ دیتی اٹھ اٹھ دیکھوں بوہاناں
 روچانگ اُس کی کتے نیہ سہ ڈک ڈک کیر ہوں سہاڑ رہیو

تیری اس ماں سیانف نیہ ہوں جس کے کول بھی گیو ہوں
 دیکھ کے میرا منہ کوزنگ اوہ میرا دل کی تار رہیو

بہند آئی تے دل کا ایک اک بھپٹناں لگا سو سو پھل
 سریاں کھلن تک ڈوگی ماں بانڈے ہر اسہاڑ رہیو

کتے ناں کے مخلص کہہ کیوں اڑ کے تھاریاں اکھاں ماں
 اس کی اپنی قسمت اس کو تھناں کے سہاڑ رہیو

ہوں اک لہر پہاڑ غمان کا چاؤے کون چکالے کون
خوشیاں کا تھا سارا سنگی غم ماں پیچھے پہالے کون

جد توڑی تھی جان نروئی لگن دتی نیہ ارگہ
غمان کا ہن اجڑ چھڑیا سامے کون سہالے کون

ہوں جانوں جے کوئے سنگی اوکھے ویلے آوے کم
بلتی اک پر سارا آوین، مجھی لے تے بالے کون

پانی کونیہ ایک تریفوز بہرو پھٹے تس کے نال
اٹھن کی نیہ سانی رہی میرو جائے تھالے کون

مخلص جگ کی نفسو نفسی دیکھ کے مناں آوے خیال
پیار، محبت کون سکھاوے ان چڑیاں تاں پالے کون

قسمت کی پہ کھینڈ این سب تدبیر کی کائے چلتی نیہ
تیری بالی بچھتی نیہ، ہوں پھوکوں بھی تے بھلتی نیہ

ہور سے خوشیاں کی رت بھی آجائے تھی پرتیراں
دل کی پیر چناسی اُپرون برف غماں کی گھلتی نیہ

لوکاں کیاں آساں کا ہر موسم بوٹا کھلتا رہیں
میرا ارماناں کی ڈالی بہند کی رت بھی پھلتی نیہ

نگا نکا غماں نال ابالیں دیتو ڈٹھو دل !
کس نے کہیو لوہ کی ہنڈی ککھاں نال اُبلتی نیہ

کیوں نہ مخلص اس کے بوجے ہوراک پھیر و کھل دیکوں
سینو اے تقدیر کی لکھی کسے بہانے ٹلتی نیہ

کیسا کیسا ٹھک میرا دل ناں مقدر دے گیو
 پھل خوشی کا کھس لیا غماں کین کھم دے گیو

ہاڑ غم کو لے گیو زر خینر مٹی ذہن کی !
 لہہ گیو پانی تے ارماناں کا پتھر دے گیو

ایسو درشن دے گیو اُج کوٹے آکے خواب ماں
 دل ماں اگ بھڑکا گیو اکھ ناں سمند دے گیو

اُج بھی غماں کی اے تہپ اُج بھی اے دکھان کی گڑھ
 غم کو موسم مہربان تھو تحفہ اشکر دے گیو

دل کا پکھنوناں تھو کے پیہو کہ ظالم ات کوٹے
 اکھ کی بل باشی اُپر بانپھل کا پتر دے گیو

بہند کو مدد بھی مخلص کر گیو آخسر کھیج !
 یو خسران ناں اپنو بھریو سر لویو دو گھر دے گیو

دل کی مٹان سانی تھی پر پشمن جو گو رہیو نیہ
 موڑ کے اس نے تو نیہ ہوں کھٹسن جو گو رہیو نیہ

تہرتی لائیو غمان نے سر چان نیہ ہو تو جو آن توں
 روں کی سانی لگتی نیہ تے ہٹسن جو گو رہیو نیہ

ہر بندہ نے اجر کھیٹو کس کس کو ہوں لیوٹا ناں
 پتھر لے کے وہ وہ آیا دستن جو گو رہیو نیہ

میریں پیریں بیڑیں کھل کے کہن لگوا وہ اپنے آپ
 تڑفن کی تے کہہ نیہ سکتو نسن جو گو رہیو نیہ

بہرتی بارش ماں لے جاؤں کس کے گوانڈا رماناں تاں
 دل کو کو ہٹھو پہوں گیو مخلص لسن جو گو رہیو نیہ

کس کس دَر تُوں ہو کے پُہچے اُت تاثر دُعاواں کی
اِس تہرتی پر مننی پوئے کتتا ایک خُداواں کی

اُٹھ کے فرہون جانہ سکیونوں کو آ کے بیٹھو ہون
دستوں تینا کے دے لو کا اغم کی گھنیاں چھاواں کی

رگان بچوں لو ہو سکیو اکھاں بچوں گئی لو
جاتے وخت جوانی ظالم کر گئی جبری چھاواں کی

شہراں کو فرناں نہ لہئے جے کدے اک واری توں
اہتیں این رسمیں دیکھے شخصاً! آ کے شان گراواں کی

ہور سمے غم کی لانی خوشیاں کی رت گائے مہقی
ہوں کہوں تیراں نیہ طعیانی اکھاں کا دریاواں کی

یوسف کھوہ ماں سٹیو، پر پہاڑاں ناں نیہ دلوکھان
اتنی جے ہمدردی ہوتی مخلص آج بھبراواں کی

جے احسان مکا نو چاہے تاں اس ناں زندگانی دہ
جس بوٹا کی چھاں بیٹھو اے اس بوٹا ناں پانی دہ

بٹا مارن جو گونہ تان رہ بچوں تے ہٹ کے کھل
اپنا لنگ جے نیہ لگتا ایں کسے ناں آسانی دہ

شہراں مان کوئے جا کے ڈھونڈے تیاں کھڑی کھڑی جا
اپنو کوئے پتو نیو، اپنی کا ئے نشانی دہ

پھٹ جے کہلیا ہیں تان ان پر لون بھی اپنی ہتھیں لا
جت یہ درجہ کھٹیا ہیں ات ہورا تھی تر بانی دہ

عماں کین چکارین کر گئیں دل کو چھپو وٹکو ٹک !
کو رو پلو دے نیہ سکتو کا ئے لیر ادھرا نی دہ

تیری مرضی دولت دیئے تیری مرضی چا دہ دل
مخلص ناں جے دل دینو اے ربا تاں وجدانی دہ

اپنا سبناں کی تھی کل بھی ہسم نہتاں پر نظر
خالی ہتھ اچ بھی نیہ آتا اپنی چھتاں پر نظر

خبرے کے خطر و نظر آئیو کہ ڈرتا چھپ گیا
خبرے کیوں آتا نیہ پکھنو اچ درختاں پر نظر

ہم رہیا پتھر بھی کھا کے خوش، وہ پھٹ کھل کے خفا
انکی پتھراں پر نظر تھی اپنی زحمتاں پر نظر

خیر نیہ امید کا بوٹاں کی، تاڑے اچ کونے
ایک دانی پر نظر ہے ایک لختاں پر نظر

غیر پتھر مارتا مخلص تے کس ناں تھو گلو
جس طرف ڈھو، پوئے تھی اپنا سبناں پر نظر

کے گُذرے پاگل کے نال
دیکھتے سہی چل کے نال

اُس نان گتین ماریں سدا
اڑیو جہڑو پھل کے نال

پانی رڑکیاں گھی نیہ چڑھتو
گل تے مگے گل کے نال

نکی نال سڑے سستی بھی
بیل بھی گئی آل کے نال

یاد آوٹن کو جد ہوں تیناں
روئے کو گل گل کے نال

جگ اے اُور کا کنڈا مخلص
پلا پھلے چہل کے نال

کائے دو اینہ اس پر چلتی عشق کو پڑھیو دل ناں زہر
ہوں دک دک اندر ہاسی لاؤں اوہ نس نس کے اوے بہر

اوہ کہ اپنی غلطی منے جس ناں لگی تیری چہنگ
اپنا ہتھوں بھی جے گمیو جاتک اُپر کڈھی لہر

دُنیا کا ہوں چہلیاں کو لون نس کے جاؤں کہڑی جا
کچ کی سورو پالے میری پتھر ماسے سارو شہر

توڑوں قسمت لے کے آئیو کسے ناں کے ہوں دوس
اپنی باڑی سکی رہنی چار چھیری بگیں نہر

کے بدرہا کھی پے گئی مخلص اکھاں بچوں اُدھی نیند
اکھ نال اکھ نیہ لا تو کیوں کس ناں تیکے اٹھے پہر

کس نانِ دل کو حال سناؤں کون سُنے میری کافیت
 بلخ پرائیو، لوکِ نواقف، نہ کوئے سنگی نہ کوئے میت

دکھ دین آلو خوش نیہ زہتو بٹا اُپر سبھو بیک
 جیسی کرنی ایسی بھرنی دُنیا کی اے یہ ای پریت

ہُن توڑی ہوں تاب نیہ آئیومن کے اپنا دل کی گل
 ہُن توڑی پچھتاؤں پیٹولا کے اس کے نال پریت

کس نان لوڑے چھلیا جا کے جگلاں ماں تے غاراں ماں
 دل کا شہر کے اندر بستے تیرو سجن تیرو میت

کھادو پیٹو لگتو نیہ ہُن لاگوں اس کا ساڑا نال
 مدت گذری نہ اوہ آئیو، نہ این لکھی خیر خیریت

سواری سبھائیو اس نان آئے چھوڑے اس کو لڑ
 سُنو ای نیہ مخلص اس کات تہاڑی گاؤے گیت

ہر کوئے مجبور ہے، بے آسراں کی گل نہ کر
کون نیہ مشکل ماں اس جا، مشکلاں کی گل نہ کر

لوک جہڑا میرا رہ ماں پھل برہان آیا ہتا گل
اُن ماں سجن تھا زیادہ دشمنان کی گل نہ کر

کاغذی این پھل تیرا کے عنسم اے گل بک جائین کا
تو اے شہراواں کو بسینگی گراں کی گل نہ کر

تیرا تو اے دور جہڑو، پچھ نہ اس کو حال کجھ
اُس ناں تہرتی بھی نیہ چہلتی آسماں کی گل نہ کر

دل کو پینڈو دور نیہ مخلص زباں کو لوں، مگر
ہمت آلاں واسطے، بے ہمتان کی گل نہ کر

تیری یاد کو دینو بانوں رات غماں کی گھپ اندھیر
اس دیا ناں دل ماں رکھوں چہکھڑ چہلین چاچھیز

تیرا روناں تکتاں تکتاں چٹیں ہو گئیں اکھ میریں
سہکوں بتاں دیکھن ناں تیں کا ہنا لائی اتنی دیر

تیرے اُپر اس تھی بناں تون بھی رُس کے بیٹھو دُو
میرے نال یہ چنگی تیں کی تیں بھی اوڑک اکھ لیں پھیر

دکھاں کا اج بدل کڑکین اکھاں نے فر لائی اہن
اس کڑکٹ ماں دُو رنیہ دل کا کو ٹھاکین جے اڈیں میر

اُس جہیو پتھر دل بندو بھی ہو کو مخلص دُنیا ماں
رُو رُو کے میں حال گماٹیو اوادہ کہہ ات نہ آتھوں کیر

ہوں کہڑی اپنی دردان کی دُنیا مان بستوں کے دستوں
جس غم نے ہوں بے حال کیواوہ کس نان دستوں کے دستوں

جد غمان نے ہوں گھیر لیو سب وارو واری نس گیا!
اکھ پھیرن کسر حیا سچناں نے ہوں دستوں بستوں کے دستوں

نُون ظاہر ہو وُچلیت میر و کچھ دردی گٹھا ہو بیٹھا
وہ روز و پچھتیں حال میر و ہوں ٹھٹھ متوں کے دستوں

کوٹے دیکھے میر از خان نان کوٹے ملہم لاوے انہاں پر
کوئی جہیو سیانو دستو نیہ ہوں کس نان دستوں کے دستوں

کیوں مخلص چہلیو ہو وے کیوں پلا لیر و لیر کیا؟
وہ پلا پکڑین گل پچھتیں، ہوں پلا کھستوں کے دستوں*

* فضل گجراتی کی پنجابی غزل کو گوجری روپ

سجناں نان کے دوس ہوں دیٹوں چھوڑی نیہ کچھ کسر کون
 اہل کیٹو پھٹو ہٹی، پھٹاں پر فر لائیو — کون!

تیری اکھ کوئل نیہ کوئے صدقے اس کی قدرت کے
 کتنو سوہنو آپ اوہ ہو کو جسکی بے یہ جیسا جون

کے کے اپنی اوچر دستوں کے کے دستوں اپنا غم
 رنگو رنگ این قضا میرا، میرا روگ این گونو گون

اپنا چو آن زخماں اُپر چھاننئے! توں مان نہ کر
 اپنو آپ ای پھل جائے کی میرو سینو دیکھ پروں

دل کا پھٹ کہ کھلتا مخلص، کھلتا بھی تے چیم جاتا
 کچھ میں آپے ہمت کی کچھ سجناں نے بھی لائیو کون

محبت کی جے ہوتی چاہنی چن ہو تاراں مان
 بنا فر کے میرا سینہ کا زخاں کو بہاراں مان

میرا محبوب کی اے ٹور بانگی چال مستانی
 میرو سو ہنو نظر آوے کو لکھاں مان ہزاراں مان

کوٹے نیکی کرو اچ موڑ کے بناں لیا دیو
 اڈا بیٹھو اوں اپنا دل کا پکھنوناں بہاراں مان

پتنگو ہو گیو و سربان یہ دیا ناں گل کہہ کے !
 میروناں بھی ہے لکھیو و تیرا ہی جاں ناراں مان

بکاؤ مال اگر ہو توتے گد مخلص کے ہتھ آ تو
 خدایا ! شکر تیرو عشق بکتو نیہ ہزاراں مان

جو ہونو ہے رہ کو ہو کے
کے توں بیٹھو پیو ججو کے

کے ہون دسوں دل کو حال
ہر ویلے یو چھالو چھو کے

غمآن کا نسر پہا مبر اٹھیا
قضیاں کی فر سانگی چھو کے

بچھن یاد کراوے جا تک
اکھ ملتو جد اٹھے سو کے

اج تے ڈھڈا خوش نظر آوین
میری بیڑی یار ڈبو کے

زو رو آتھرون مکیا مخلص
پہلو ہوگیو بارشس ہو کے

پورو ہور ارمان ہوو
دل کو فر نقصان ہوو

اوہ تے ڈھڈو سدے تھو
منجھوٹ ای نیہ جان ہوو

میرو دل تھو ایک پتنگ
ہونو تھو تر بان ہوو

مرنو بھی من ہوگیو ادکھو
جینو کت آسان ہوو

دیکھ کے سجن کو برتا
دشمن بھی حیران ہوو

مناں مندرو ہیر کے مخلص
اچھو ہور اشمان ہوو

کہہ رہیو سووار شخصاً میری سُن توں، آنہ کر
اپنیں پیریں آپ ماری ہے تے واویلا نہ کر

لو توں اہل بھی کتے نے دیکھیو، بے دینہ کدے؟
اپنا ویلا پر ہوئے ہر کم، نکماتا نہ کر

ہوٹ بھی دیکھوٹ کسرجیا میری پھلاوے یاد توں
آن کی کھائے قسم، تاں خواب ماں آیا نہ کر

سک نیہ گیا غم کا چو آتمک گیا این آتھروٹ
ہوٹ نیہ کہوں تھویہ دولت اسرجیا ضایانہ کر

تیرا عملان کی کتاب اے تیریاں اکھاں اگے
پڑھ کے مخلص کدے تاں وردیو روزانہ کر

غم کو بدل گنگے ہور
آوے چہڑ بن بن کے ہور

دل کی ضد اے جاتک آئی
جتنو ڈکون پھنکے ہور

ایک ارزو وفا کے مڑیو
دل کی خواہش انہکے ہور

جتنو زور ہون لاکے کھولوں
قسمت کی گٹھ بنکے ہور

اتنی ریہڑ اٹھے اس ماں
جتنو پانی رنکے ہور

سن تے پے گئی پٹھی مخلص
کے الجھاوے تن کے ہور

آس کا دیا بِلتا رہیا
 غم کا چہکھڑا چلتا رہیا

شعریں شوہرین قسمت جسکی
 کھر بہ تے سب پھلتا رہیا

ادکھے ادکھے ہم تے سنگی
 سہرے سہرے چلتا رہیا

ارماناں نان شکر لگو
 بدل آ آ ٹلتا رہیا

شیریں بھاوین ہتھ نیہ آئی
 پہاڑاں کا دل سلتا رہیا

دکھان بچوں ترگیو مخلص
 وردی ہتھ ای ملتا رہیا

عشق کو پیو جس پر چھاڑ
سائے دیتو چلے چاڑ

عشق کہا نوکت اے سو بکھو
چانا پونیں پہاڑ پہاڑ

جنگا چلو نال اے قسمت
اگے بندو پیچھے چھاڑ

ریت مانی رڑتی رہتی
ہاڑاں اگے کھلیا پہاڑ

عشق نیہ تیرا بس کو مخلص
نواہیں اپنو گود نہ پاڑ

سوچاں کو اک جال ہوں سٹون
شعراں کین سو مچھیں کھٹون

اگے چہڑیاں پھیں دند
تے لک جے پچھے ہٹون

اٹو پیڑ و کھ نیہ آ تو
بیٹھو ریت کا رسہ ہٹون

یاد کا پھل تے رکھوں دل مان
غم کا گنڈا کاہنہ مان لٹون!

لال خوشی کو ہتھ نیہ آ تو
غم کی ریت ہوں چھانوں پھٹون

حضرت ابر* کو فیض اے مخلص
شعر کی اوکھی گھالی کٹون

* استاد الشعراء، حضرت ابراہن حسن گنوری، استاد مخلص۔

پٹھارستہ دسیا کس نے
 دندین کلا پٹیا کس نے

الٹین گل این یا نا دل کین
 ریت کارشہ بیٹیا کس نے

جس ڈالی پھل اُسے کس نے
 چنگا، مندا پھٹیا کس نے

پھٹ کہلیا فر، لون بھی لائیو
 دو دو درجہ کھٹیا کس نے

عشق نے مخلص چہلیو کیو
 بستہ چمکا سٹیا کس نے

اپنا لیکھ سلکھنا تھا
مزه غمان کا چکھنا تھا

وہ بھی سو ہے لگتا ڈٹھا
جن کا اُچھا رکھنا تھا

کنڈاں نان چت رکھو سوہین
پھل گلہ ان ماں رکھنا تھا

جُشہ کو تے کیو داروں !
دل کا روگ بھی لکھنا تھا

برف کی چادر تان کے ستا
پر بت، کتنا دکھنا تھا

جاتک نان تھی بکھی مخلص
میرا ہتھ تے سکھنا تھا

دُنیا دیکھ ، زمانو دیکھ
عشق پیو آزمانو دیکھ

آساں کی جد الجھے تانی
ٹٹو تانو بانو دیکھ

تارا دُور اشماناں پرہیں
اڈتو کوئے سٹانو دیکھ

بنھیا پہاڑ جوانی نے
برف نے دتو چھانو دیکھ

دینہ لہتا توں پہلاں مخلص
اپنو کوئے ٹھکانو دیکھ

تیریاں یاداں کی خوشبو
پھلے دل ماں کھلیو وو

تتاں دیکھوں فراک وار
میری ڈھڈی ہے ارزو

تیرے باج سناؤں کس ناں
پرنتی میرے سر جو جو

میرو یوسف بھی نیہ مڑیو
انھو ہوگیو ہوں رورو

کاغذ کا این پھل انسان
نہ کوئے رنگ اے نہ خوشبو

لو آلو اے تارو مخلص
یو پہنچو تے ہو کی لو

عشق نے لائیو جس ناں روگ
 عُمر کیو اس نے سوگ

کہڑو میرا درد بند اوے
 عُمر بھر کا لہیے روگ

غم نے کھا دو اندرو اندری
 اُپرون جاٹو پتھوں پھوگ

دل کو پکھنو بیٹھو جھوے
 چگتو نیہ یو کوئے چوگ

جگ کو یو دستورائے مخلص
 نلے جنگی چہلے ادک

کرے ست اوہ کوڑو بناں، ہتھ چھو ہاڑے
ہوں واقف نیہ اُس توں؛ اوہ کس ناں بلاڑے

جبہ نیہ بناں کے ہوڈاں تہاڑیں
نہ تہپ راس آڑے نہ چھاں راس آڑے

مرا دل کی خاطر نہ غمگین ہوئے
دیو بچھتے ویلے سدو ٹھماڑے !

کروں کے وے شخصاً ہوں نادان دل کو
گھڑی ناں ہساڑے گھڑی ناں رو آڑے

زمانوتے ہے میرو ازلاں توں ویری
توں گن گن کے پہ کھڑا بدلہ مکاڑے

خفا نیہ طبیعت ای ایسی اے مخلص
مزه ماں ہووے تے بڑیں گل سناڑے

اوکھے ویلے آوین گم
جین میرا دردی غم

دل بھی ہے تر پیر و داند
جد تر مکوں پہنتے سم

ایسا گھر ماں بستو کون
جس ماں آوین روز پیکم

دل اے کوٹے چھرمی جاتک
روٹے جتنو کریئے دم

کد کھلے وہ بانڈی مخلص
ہلیا جس کی اوڈ کا تھم

میرا آنا کاسب لکھ
چہنگ نے کیا بکھو بکھ

رت جانے کے ہوئے کو
کلون لاؤں پھر کے اکھ

اپنو کیو آوے اگے
نے ہن توں بھی مزہ چکھ

تیرو حسن اٹلی شے
میرا دل کی قیمت لکھ

دل اے تیرو شیشہ جھو
اس ماں کاٹے میل نہ رکھ

پتھی گل ہے کہنے مخلص
سُن کے جانین لوک نہ کھ

جے ہے تیرا دل ماں سچ
کوٹھا اپر چڑھ کے سچ

ٹٹتاں یونہیہ کر تو کیر
دل لے اس ناں جان نہ کچ

تین چپ رہ کے لیو کے؟
میں کے کھٹو کہہ کے سچ

جاتک جت نہ پوہج سکتے
شعر کو اس جاگہاڑو رچ

مخلص پکو ہے درویش
عشق کو بائے دل ماں مچ

ایسی کر کے چال گئیو
دل بھی نالو نال گئیو

اس پاسے ہوں کیوں چھڑوں
جنگاہک کو مال گئیو

جا گئیو جد ارمان کوئے
بُوے بُوے خیال گئیو

توں اک واری پچھ کے دیکھ
میری گل تے ٹال گئیو

مخلص نے سب کا ہیا کیا
سارا جالن جال گئیو

میری گل قریڑے اے ایک
تیرو دل عمراں کی چیک

دل توں اٹھے غم کو شعلو
روح تک آے اس کو سیک

غمناں کا جد چھکھڑ چھلیں
کم نیہ آئی کاٹے ٹیک

پنجاں ماں نہ پنجاہ ماں ہوں
آپے بال تے آپے سیک!

غم بھی آوین رات گزارن
دینہ ناں ہو جائین ایکو ایک

غمناں ماں بے بس تھو مخلص
انگا جبر گو انگا ایک

دُور نساٹیو ہور ترہ کے
دل کو پکھنو پکڑ بساہ کے

تہاڑی جس توں چھپ چھپ موڈ
رات وہ دستی گل بساہ کے

میرا جھیو ہو چھو بندو
تہرقی لائیوسنے چھاہ کے

آتھرو آن مان دل کو کوٹھو
بودو ہو گیو اے ترلاہ کے

پھل رمتوتے چنتو پھل
کنڈا کپٹوں کنڈا رہ کے

غم نیہ ایسو پہارے مخلص
سانی کرینے سر توں لہ کے

کوڑی قسم چاؤے کے
روئے تے گراؤے کے

مناں تے توں یاد نیہ کر تو
رات تہاڑی گاؤے کے

ستھوں وخت کھڑا کے شخصیا!
پچھو تیاں تھارے کے

سچی گل جے سن نیہ سکتو
شیشہ ناں منہ لاؤے کے

عشق ماں مخلص پختو ہوو
اُس ناں توں ازماؤے کے

غم بھی کھینچ پھینچ پھوت
میرا دل کی پکڑی اوت

قصیٰ زو انسان ابن جہڑا
ان سب کی اے ایگا گوت

ڈھوٹن کے تے ٹہکوں کے!
لونی کو اے ایکو پوت!

غم کی بارش، کچھ نہ پچھو!
دل کی پھری ہوگئی، گوت

جہڑو جینو چاہے مخلص
مار سکے کہ اس نان موت

کس ناں تھوات اتو ہوش
اپنی کرتو کون تپوش

کوٹے کم نیہ ہو تو سو ہکھو
کرنی پوٹے ڈھڈی کوش

اُت اوہ رہیو راما روم
جس نے کیو اس جا بوش

جس نے تیری صورت ڈھٹی
آیو نیہ فراس ناں ہوش

غم نے مخلص مار مکائیو
نہ اوہ جد بونہ اوہ جوش

اُس کو آوے ڈھڈو مندو
دل پر چلے یاد کو رندو

جس کا سرتوں بولیں چہاں
اوہ نیہ دستورب کو بندو

سولی چڑھنوتے منظورے
دے نیہ سکتو اُس کو دندو

کستے کو لوں کوئے انوکھو
کس کو کریئے منت تے چھندو

شعر ہی کہنا کم نیہ مخلص
کرنو پوئے ہور بھی تہندو

سارین گل من جاتی بہند
پوہ مان کدے آتی بہند

کس کے نال پیارے اس نان
کس نان مائے چہاتی بہند

بوٹا بوٹا نان گل لا کے
روئے ، پئے آتی بہند

خالی ہتھیں جئے اتوں
آوے مھل برہاتی بہند

دُنیا فر بھی خوش نیہ مخلص
نال نیہ کچھ لے جاتی بہند

میں کہیو سو وار نہ جا
ندی کے اُس پار نہ جا

میری مَن لے یار، نہ جا
گتھن کے بشکار، نہ جا

جا کے فرپچھتاوے کو
دل کو کے اتبار، نہ جا

مدہ پیچھے ملیو ہے توں
گل کران دو چار نہ جا

چنگو موسم نیہہ یو مخلص
لے کے دل بازار نہ جا

دُنیا دے گئی لارو مخلص
آپے کر کوئے چارو مخلص

جس ناں لوک جوانی کہیں تھا
اکھ کو تھو چمکھارو مخلص

بہڑہ کو لوں اندر ٹھنڈو
مان کرے تھو پہارو مخلص

چن کی صفت سنی تھی اوہ بھی
دور کو اے شکارو مخلص

اپنی ذات توں بہڑے آکے
اپنو دیکھ نظارو مخلص

لغات

معنی	مشکل الفاظ
(کتاب انان) ہولی ہولی روناں تے حالات دا گلہ کرنا۔	ریرا
نظم	
اتلا دیس۔ اُپر والا جہاں۔ اگلی دُنیا۔ جنت۔	اُپلا دیس
غزل۔ ۱	
زور۔ جوانی۔ پختگی۔	مَد
عام رستے وچوں بہٹ کے۔ اک پاسے۔ محفوظ۔	پستی
غزل۔ ۲	
روپے۔ مل۔ قیمت۔	حق
کول۔ پاس۔	پلے
بساکھ۔ بہار دی رُت۔	بہند
فریق۔ دوں۔ دوں آدمی۔	دوئے بل

پھٹ پھٹ کے رونا۔ بہتا رونا۔
تتیاں دی طراں۔
اڈار۔

غزل۔ ۳

ورقی۔ گزری۔ بیٹی۔
اک اک جوڑ۔
چور ہونا۔ تھک جانا۔ پک جانا۔ سو جا۔
مک گیا۔ ختم ہو گیا۔

غزل۔ ۴

بھارت۔ پہیلی۔ چیتان۔
شیر۔

سدا دینا۔ یلانا۔ دعوت دینا۔

اک رسم اے۔ شادی، وہیا دے موقع اُتے وہی دے
گھر اک اچا نشان رکھ دتا جاندا اے، تے اوہ نشان
برائیاں وچوں کسے نے بد و ق نال اڈانا ہندا اے۔
داڑھ۔ چکر۔

جیویں۔ جس طراں۔

برلیں ایں باسیں
بازاں نالوں
شماں کاشم

پرئی
انج انج
ام گیو
سم گیو

بزہرت
سینہ
ست
من

دارا
نوبخے

گہن

گرداب - بھنور .

غزل - ۵

بندی وان

اڈکوان - منتظر .

چہال نیہ چہلن ہوتی

لشکارا دیکھیا نہیں جاندا .

قوس قزح - دھنگ .

پہینگ

غزل - ۶

تس

تریبہ - پیاس .

شوق - چا - آرزو .

ریج

انجیر - پھگاڑی - اک میوے دار درخت .

کیمری

بقایا رستم و کھانا - بقایا کڈھنا .

باقی کڈھنی

غزل - ۷

روپ

حسن - جوانی - خوبصورتی .

سامان - انتظام .

سمیان

روشنی - چاننا .

لو

صبح سویرے .

انگی لو

غزل - ۸

جایح - طریقہ - تدبیر - ہنر .

انگل

یتجا آدمی - ثالث - مُنصف - بائع مشتری
 دے درمیان نکل چکان والا .
 چڑھدے پاسے - زور والے پاسے - تکرے داسا
 دینا .

گل منن والا - فرمانبردار .
 او ہوا ی .

ہمت - حوصلہ - ظرف
 روٹی - گوگی .

سہارا - مدد .

سیراب کیتا - کھیتاں نوں پانی دتا

غزل - ۹

رونا - شور کرنا .

سانجھالی - شراکت

نشیب و ہج واقع اک پنڈ داناں .

اچے مقام اتے اک صحت افزا جگہ داناں .

پہلاں - اول .

دھواں - اوہ دھند جہڑی زمین وچوں بارش ہون

تریاکل

چڑھتی باہی

کہہ لگوٹوں

واہی

بادر

چاہی

ڈاہی

سگ لائیو

پٹ پاس

پہیلی

سند بن

پیر چناس

ابل

اٹھاس

توں بعد نکلی اے۔ خاص کر ساون دے مہینے وچ۔

غزل - ۱۰

افسوس ہوندا اے۔ گلہ کرنا۔ کسے دے بائے وچ شکایت

پیدا ہونا۔

کہدا۔ کس دا۔

غزل - ۱۱

سایہ۔ پرچھاواں۔

خریداری۔ غلہ خرید کے لیا ونا۔

گواہ کیا۔ سٹ دتا۔ گرا بیٹھا۔

آتا پتا۔ آواز۔ نیواں۔

آواز سننی۔

اکھ وچ کھٹکنا۔ چبھنا۔ کسے نوچنگانہ لگنا۔

تنگی۔ تکلیف۔ کسے دی وجہ کر کے تکلیف اٹھانا

غزل - ۱۲

کلا۔ کل مکلا۔ تنہا۔ بے بہارا۔

تکلیف۔ ٹھیس۔

بوند۔ قطرہ۔

دکھنوا آئے

کاہنہ کو

چھاڑ

پیہاجی

چھاڑ رہیو

رو چانگ

کیڑ سہاڑنی

اکھ ماں اڑکنو

سریاڑ

اک لسر

ارگہ

ترلیفو

زہر پھٹے

سانی

تھامے

ترسیہ نال بے تابی .

ہمت - طاقت .

ٹھنڈے پانی دا چشمہ - اک جگہ دانان .

غزل - ۱۳

تیراں

لوہ

اس سال - ایچی .

دیو دار دی لکڑی داتیل - روغن کدھن لئی دیو دار

دیباں نیکیاں نیکیاں لکڑاں مٹی دی ہنڈی وچ بھر کے

اوبدے تھلے اک جلائی جانڈی اے .

غزل - ۱۴

تیز دھار والا پتھر - پتھرے نوکدار ٹکڑے .

پانی اتر گیا .

جس .

گمان - خیال .

کھم

لہہ گیو پانی

گرٹھ

پیہو

بل باشی

گھوڑے دے والاں دا جال بنا کے زمین اتے لادتا

جاندا اے جمدے نال پرندیاں نوں خاص طور اتے

چکوراں نوں پھڑیا جاندا اے . بل باشی نوں پتیاں

پھپھیا دتا جاندا اے تاکہ معلوم نہ ہو سکے .

پلکان - بھوں - مڑہ .

پتے - پتا .

موسم - عرصہ - مدت .

برا کرنا - غلط کم کرنا .

غزل - ۱۵

ہمت - طاقت - حوصلہ .

بددعا ٹیہ کلمہ - پیش بین جوگا - رٹن جوگا .

بیڑیاں پا کے .

اک پاسے نوں پھر جانا - ٹیرھا ہو جانا - مکان ڈگن

والا ہو جانا .

غزل - ۱۶

جدوں دا - جدوں توں جس وقت توں .

پنڈاں چح کرئیاں خیال کر دیاں نیں پئی بعض مردیا

عورتاں دشمنی نال خاص جڑی پٹ دیندے نیں

جہدے اثر نال پئے سگن پے جانڈے نیں .

رسم - دینہ دی سُرخی - شفق - سورج غروب ہون

وا منظر .

بانپھل

پتر

مڈو

کپچھ کرنا

سائی

پستن جوگو

بیڑیاں کھل کے

پہوں جانا

نوں کو

جڑی پچھاواں کی

ہتیں این سہیں

برف وے توے۔ گلشیر۔	لانی
غزل۔ ۱۷۔	بٹا
وٹے۔ پتھر۔	لنگ لگنا
ہمت کرنا۔ اعضاء داکم کرنا۔	چھپرو
چادر۔	کورو
نواں۔ سجا۔	ادھرائی
استعمال کیتا ہویا۔ ہنڈایا ہویا لباس۔	
غزل۔ ۱۸۔	تاڑنا
دیکھنا۔ تکنا	داتی
داتری۔ درانتی۔	لختاں
لگراں۔ شاخاں۔	دٹھو
دیکھیا۔ تکیا۔	
غزل۔ ۱۹۔	گئیں
وٹے۔ پتھر۔	اڑیو
جھکیا۔	آل
اک سبزی۔ کنڈلی۔ گیہا کدو۔	اؤر
پھاڑی کیکر۔ خاردار جھاڑی۔	

چہل

بھاڑی - خاردار بیل .

غزل - ۲۰

اندر ہاسی

ڈوگے دا اخیر .

ڈوگے دا شروع .

مناثر ہونا - ہوا لگنی - آدمی دے خیال دا بدلنا .

غصہ - جوش .

بہر
چہنگ لگنی

لہر

لباس - کپڑے .

سوروپا

روز ازل توں - ابتدا توں .

توروں

کھیت - زمین .

باڑی

انتظار - ادھیک - بے چینی - امید .

بدرہا کھی

غزل - ۲۱

ٹھیک نہیں ہو یا - مڑ کے اپنی تھاں اتے نہیں آیا .

تاب نیہ آئیو

مضم ہونا

لاگوں لگنا

افسوس - غم - صدمہ - دکھ .

سارا

ساتھ - سنگ - دوستی .

لڑ

غزل - ۲۲

باشندہ - رہن والا .

بسینکی

چہلیتی

برداشت کرنا۔

غزل - ۲۳

اصن

زالہ - اولے .

گرگٹ

تیز بارش - اولے پین دی آواز۔

میر

مکان دی پھت دوح استعمال ہون والیاں باریک

لکڑیاں .

ات

ایتھے .

نہ اتھرو کیر

اتھرونہ وگا .

غزل - ۲۴

چلیبت

پاگل پن - دیوانگی .

ملہم

مرہم - دوا - تریاق .

جہیو سیانو

ایسا دانا - عقل والا - ایہو جہیا سیانا .

غزل - ۲۵

اول - پہلاں .

ایل

زخمی - لہو لہان

پھوہٹی

مجبوری - مشکل - غم .

اوپر

غزل - ۲۶

بن دافیر کی .

پروانہ .

بنافر کے
پتنگو

غزل - ۲۷

چھالے وچ پیڑ ہونا - ٹیس اٹھنا .

سانگی - اوہ لکڑی اے جس دے نال تندور یا چولہے

وچ کڈے سٹے جان دے نیں . تندور وچ کڈے سٹنا .

بارش رک گئی - مینہ تخم گیا . مطلع صاف ہو گیا .

چھو کے
سانگی

بہلو ہو گیو

غزل - ۲۸

نیواں - تھلے بیٹھاں .

دیکھ کے - تک کے .

مندرو
ہیر کے

غزل - ۲۹

چشمہ .

چو آ

غزل - ۳۰

مینہ - بارش .

کن من ہندی اے .

بارش تیار ہو کے آندی اے .

بدل
کنکے

چہڑ بن بن کے

کراہنا۔ موت دے نیڑے ہونا۔ دم توڑنا۔
گنجل۔ عقدہ۔

مضبوط ہندی اے۔

میلا پانی۔ گدلا پانی۔ پانی دے چستے وچ مٹی کھرنا۔
صاف ہونا۔ مٹی دا پانی دے تھلے بیٹھ جانا۔

تانی دا الجھ جانا۔

غزل۔ ۳۱

چڑیاں۔

کانیاں دی نکلی جہی چک جس وچ بال چڑیاں
پھڑ دے نیں۔

سدھاراہ۔ پدھرا۔ ہموار۔

بیجانی کردیاں ایں جیکدی تیز مینہ یاں اوے پے جان
تاں زمین دی سطح سخت ہو جاندی اے۔ ایس
نوں شکر لگنا کہندے نیں۔ ایس زمین نوں رسم
کرنے واسطے بارش دی ضرورت ہندی اے۔

غزل۔ ۳۲

فضول گلاں کرنیاں۔ پاگلاں ورگیاں گلاں کرنیاں۔

انکے
گٹھ

بنکے

ریسٹر

زنکے

پٹھی سن

شوہڑیں

کھر بہ

بہرے بہرے

شکر لگو

چارٹ

جن طرف .

ایویں - بے وجہ .

گریبان - گلہ .

نہ پھاڑ - چاک نہ کر .

غزل - ۳۳

سمجھ آئی - فیصلہ کرنا .

فضول کم - بے فائدہ کم - محنت ضائع کرنی .

کس وجہ .

پاواں .

غزل - ۳۴

پھٹ پائے - زخمی کیتا .

آباد گھر - وسد گھر .

غزل - ۳۵

چاول دی فصل دا خشک ہونا .

جہڑی تھقاں توں چاول دی فصل وچوں پانی اگان ٹوڑیا

جاندا اے .

چنگے لگدے نیں - زیب دیندے نیں .

چنگا

ٹوایں

کود

نہ پاڑ

آلو پیڑو

ریت کارسہ

کاپنہ ماں

لٹوں

پھٹ کھلیا

بتا چہنگا

سوہے لگتا

رکھنا

سوہیں

امید۔ انتظار۔ توقع۔

خالی۔

غزل۔ ۳۶

ہکھی
سکھنا

جگنو۔

جدوں برف سطح زمین نوں ڈھک لیندی اے۔
اہنوں پھانا دینا کہندے تیں۔ مراد بڑھاپا اے۔

غزل۔ ۳۷

صبح داتا را۔

روشن ہویا۔ زیادہ چمکن لگا۔

غزل۔ ۳۸

لو آلو تارو
پہنجیو

پکا۔ مضبوط۔ سخت۔

اندروں خالی۔

ہل دی جنگی جیدے نال ستھی ہندی اے۔

او لکڑی جہڑی ہل نوں مُنڈی وچ مضبوط رکھدی اے

غزل۔ ۳۹

سدا دینا۔ بلانا۔ دعوت دینا۔

جھوٹا سدا دینا۔

ست کرنو
ستھ چھو ہانا

غزل۔ ۳۰۔

غصے والا۔ ضدی۔

آواز دینا

جونٹ دے دوں پاپے دیاں او لکڑیاں جہناں سچ

بیل نوں جو تیا جاندا اے۔

زلزلہ۔

پنڈاں وچ اے خیال کیتا جاندا اے پی پچیاں نوں

جن بھوت دا سایہ ہو جاندا اے۔ پتھر وندا اے

اینو چھڑی کہا جاندا اے

آیات وغیرہ پڑھ کے پھوکنا۔

تعمیر۔ بنیاد۔

ستون۔

غزل۔ ۳۱۔

کل توں پچھے۔

بڑا مانا۔ دکھ محسوس کرنا

غزل۔ ۳۲۔

آواز۔

تر بیٹرو

تر مکوں

سم

پکھم
چھڑمی

دم

اوڈ

تھم

کلوں لاؤں

مدکھ

گیر

گھاس دا انبار لگانا ۔	گھاڑو
رچنا ۔ گھاس نوں طریقے نال انبار دی صورت وہج محفوظ کرنا ۔	رہج
غزل ۔ ۴۳	
تکلیف برداشت کرنا ۔ مشقت کرنی ۔	کامیابا
غزل ۔ ۴۴	
تربیل ۔ شبنم ۔ اوس ۔	تربیز
سخت ۔	چیک
سہارا ۔ مدد ۔ دوستی ۔	ٹیک
صبح نوں ۔ سویرے ۔	دینہ نانا
غزل ۔ ۴۵	
وساہ کے ۔ آرام نال ۔	بساہ کے
نیندروہج گلاں کریناں ۔	بساہ کے
ہوچھا ۔ جلدی بھڑک اٹھن والا ۔	ہوچھو
تباہ کیتا ۔ مٹا دتا ۔	تہرتی لائیو
ابھارنا ۔ آمادہ کرنا ۔	چھاہ کے
بوسیدہ ۔ پرانا ۔	بودو

ٹپک ٹپک کے - چوچو کے . غزل - ۴۶	ترلاہ کے
کی بڈاے - کی لبھداے . غزل - ۴۷	تھاڑے کے
اوٹ . مصیبت زدہ . قبیلہ - ذات - ترہونا - گلا ہونا . غزل - ۴۸	اوت قضیے زد گوت
مخروم - نامراد . ناز - نخرہ - فخر . غزل - ۴۹	راہاروم بوش
یاد آنا . کنارہ کرنا - بے سہارا پھوڑنا - بے وفائی کرنا جلد ناراض ہو جان والا - تاولا . منت سماجت . غزل - ۵۰	مندو ذندو دینو انوکھو منت تے چھندو
بساکھ - موسم بہار .	بہند -

غزل۔ ۵۱

مُدّت توں بعد بڑے چر بعد

غزل۔ ۵۲

دھوکا۔

پلک بھپک۔

ونہڑہ۔

برآمدہ۔ ورنڈہ۔

باہر نکل کے۔

مدہ چکھے

لارو

اکھ کوچکھا رو

بہڑہ

پہارو

بہڑے

فہرست

سرنامو

انتساب، ۳-۴

پیش لفظ (تعارف)، پروفیسر ڈاکٹر صاحب آفاقی، ۲۸-۷

خلوص کا پھل، رانا غلام سرور صحرائی، ۲۹

شعراں کو تحفو، رانا فضل حسین فضل، ننو پاکستان، ۳۰

① سوچ نا پختہ اس تیریں کون کہہ توں مد ماں ہے، ۳۱

② ہوں حرفاں کو کارگر ہوں میریں کھید اس میرا شعر، ۳۲

③ اپنی صورت دیکھ کھ شیشہ کے اندر کم گیو، ۳۳

④ کوئے مجھے کس طرحیا بزہرت یہ تیرا بندن کی، ۳۴

⑤ ہو ایک الجھن پے گئی مخلص اس ناں سہن سلجاوے کون، ۳۵

⑥ اکھاں کی بھی تس نہ تھی دل کی رنج بھی باقی ہے، ۳۶

⑦ چن چڑھیو اے رات کی رات، ۳۷

⑧ نہ درویشی راس آئی نہ انکل سکتھی شاہی کی، ۳۸

⑨ ایسوں لوڑیئے مخلص دو جا کا غم کو احساس، ۳۹

- ۱۰ پتھر کے فرہاد نے گھڑیا کاریگر مشہور اے یو، ۴۰
- ۱۱ میری ریس پر سی چلیا اپنوتن من ساڑھیو، ۴۱
- ۱۲ ہوں اک لستر پہار غماں کا چاڑے کون چکائے کون، ۴۲
- ۱۳ قسمت کی یہ کھینڈا میں سب تدبیر کی کائے چلتی نیہ، ۴۳
- ۱۴ کیسا کیسا ٹھگ میرا دل ناں مقدر دے گیو، ۴۴
- ۱۵ دل کی بتاں سانی تھی پر پتسن جو گو رہیو نیہ، ۴۵
- ۱۶ کس کس درتوں ہو کے پھچے ات تاثیر دعاواں کی، ۴۶
- ۱۷ جے احسان مکا لو چاہے تاں اس ناں زندگانی دہ، ۴۷
- ۱۸ اپنا سبھاں کی تھی کل بھی ہم بہتاں پر نظر، ۴۸
- ۱۹ کے گذرے پاگل کے نال، ۴۹
- ۲۰ کائے دوانیہ اس پر چلتی عشق کو چڑھیو دل ناں زہر، ۵۰
- ۲۱ کس ناں دل کو حال سناؤں کوئے نے میری کافیت، ۵۱
- ۲۲ ہر کوئے مجبور ہے بے آسراں کی گل نہ کر، ۵۲
- ۲۳ تیری یاد کو دٹیو بالوں رات غماں کی گھپ اندھیر، ۵۳
- ۲۴ ہوں کھڑی اپنی درداں کی دنیا ماں بستوں کے دستوں، ۵۴
- ۲۵ بچناں ناں کے دوس ہوں دینوں چھوڑی نیہ کج کسر کون، ۵۵
- ۲۶ محبت کی جے ہوتی چانی چن ہو تاراں ماں، ۵۶

- ۲۷ جو ہونو ہے رہ کو ہو کے، ۵۷
 ۲۸ پورو ہوو ارمان ہوو، ۵۸
 ۲۹ کہہ رہیو سووار شحضامیری سن توں آنہ کر، ۵۹
 ۳۰ غم کو بدل کنکے ہوو، ۶۰
 ۳۱ آس کا دیا بلتا رہیا، ۶۱
 ۳۲ عشق کو پیو جس پر چھاڑ، ۶۲
 ۳۳ سوچاں کو اک جال ہوں سٹوں، ۶۳
 ۳۴ پٹھارستہ دیا کس نے، ۶۴
 ۳۵ اپنا لیکھ سلکھنا تھا، ۶۵
 ۳۶ دنیا دیکھ، زمانو دیکھ، ۶۶
 ۳۷ تیریاں یاداں کی خوشبو، ۶۷
 ۳۸ عشق نے لایو جس ناں روگ، ۶۸
 ۳۹ کرے ست اوہ کوڑو بتاں، ہتھ تھو ہاؤے، ۶۹
 ۴۰ اوکھے دیلے آویں کم، ۷۰
 ۴۱ میرا آنا کا سب لکھ، ۷۱
 ۴۲ جے ہے تیرا دل ماں وچ، ۷۲
 ۴۳ ایسی کر کے چال گیو، ۷۳

- ۴۳) میری گل تریڑے ایک، ۴۳
- ۴۵) دُور نسا یو ہور ترہ کے، ۴۵
- ۴۶) کوڑی قسم چاڑے کے، ۴۶
- ۴۷) غم بھی کھڈیں پھپھن چھوت، ۴۷
- ۴۸) کس ناں تھوات اتنو ہوش، ۴۸
- ۴۹) اس کو آوے ڈھڈ و مندو، ۴۹
- ۵۰) ساریں گل من جاتی بہند، ۵۰
- ۵۱) میں کہیو سو وار نہ جا، ۵۱
- ۵۲) دُنیا دے گئی لار و مخلص، ۵۲
- مشکل لغات دی فہرست، ۸۳-۱۰۰
- فہرست، ۱۰۱-۱۰۴

کتابخانہ محمد ہارون موسیٰ

Handwritten text in a cursive script, possibly a signature or name, located at the bottom of the page.

مخلص و جدانی کی گوجری غزل کا امتیازی وصف یہ ہے کہ اس نے اپنی گرد و پیش کی زندگی کی ترجمانی کا پورا حق ادا کیا ہے۔ اسکی غزل کی فضا اور علامات کا تعلق اس سرزمین سے ہے جس میں اس نے آنکھ کھولی اور پروان چڑھا۔

گنگناتے چشموں، آبشاروں، ریوڑوں، چرواہوں، بلبل جل کر فصل کاٹتے کسانوں اور مرغزاروں میں گھومتے پھرتے بکروالوں کی زندگی کے تقریباً سبھی نقش اسکی غزل میں ظہور پذیر ہوئے ہیں وہ اپنی داخلی کیفیات کو بھی ایسی علامات کے ذریعے ظاہر کرتا ہے جن کا تعلق مابلیوں اور کوسہاروں سے ہے۔ ریوڑ پانی پن چکی کی علامتیں اسکے یہاں بالکل نئے مفہام سے درآئی ہیں ان علامات کو بہتر انداز میں برتا بھی اسی زبان میں جاسکتا تھا جو یہاں کے باسی بولتے ہیں۔

گوجری کے بڑے سادہ الفاظ اور روزمرہ کے مشاہدات و تجربات کے ذریعے وہ بڑے اہم حقائق کو بڑی خوش اسلوبی سے اپنی غزل میں سموتا ہے۔ یوں اس نے غزل کے اس کلاسیکی تصور کو بھی بدلایا جو ایک مخصوص لب و لہجے اور مصنوعی زندگی تک ہی محدود ہے۔ یہ سادہ، دلنواز اور دلنشین انداز اسکی غزل کی جان ہے۔ یہ سادگی اور نازکی زندگی سے

گہرے رابطے سے ہی جنم لیتی ہے درباروں اور ڈرائینگ روموں میں نہیں۔

قدرت نے اسے دل حساس کے ساتھ ساتھ فطرت کے براہ راست شاہدے اور مطالعے کا وافر موقع بھی بخشا ہے۔ یہ امر باعث مسرت ہے کہ اس موقع کو مخلص نے ضائع نہیں کیا اپنی غزل کے رُوپ میں پیش کر کے اس میں دوسروں کو بھی شریک کیا ہے اور غزل کو دوست بخشی ہے۔

(پروفیسر ڈاکٹر غلام حسین اظہر)